

PRÁVNE POSTAVENIE NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN V MAĎARSKU PO ROKU 1989

IVAN HALÁSZ

Abstract: Legal Status of National Minorities in Hungary after 1989

The paper deals with the development of Hungarian legislation after 1989. So far, the parliament has adopted two comprehensive acts regarding minorities – the first one in 1993, the other in 2011. The conception and basic features of both acts are similar. And the structure of minority (nowadays national) self-governments has not changed radically either. After the new Basic Act of the State had been adopted, significant changes came about in the parliament as the new act on elections of 2011 made it easier for state-recognised minorities to enter the parliament. If they do not manage to do so in this regime, they still have an opportunity to delegate their own speakers to the legislative body. What also changed is the terminology; as of 2011 the main legal rules have again been using the traditional term ‘nationalities’ in place of the previously used ‘national and ethnic minorities’. The new regulation is also more open to foreigners – immigrants from the EU.

Key words: minorities, nationalities, self-governments, constitution, elections, parliament

Klíčová slova: menšiny, národnosti, samospráva, ústava, voľby, parlament

O menšinovej problematike a legislatíve v Maďarsku (resp. predtým v Uhorsku) bolo doteraz napísané množstvo monografií, štúdií a článkov. V súčasnosti je o tejto téme dostupných aj niekoľko publikácií maďarských autorov v slovenskom jazyku.¹ Tento záujem je prirodzený aj neprirodzený zároveň – táto otázka je totiž pre jej historickú dôležitosť vždy prítomná v procese výskumu strednej Európe, a to dokonca aj vtedy, keď už tie menšiny ani zďaleka nepredstavujú takú silu, akú mali alebo prípadne mohli mať v minulosti.

Tento poznatok je aktuálny aj vo vzťahu k Maďarsku, ktoré v 20. storočí prešlo procesom značnej etnickej homogenizácie svojej populácie. Táto homogenizácia sa začala rozpadom starého Uhorska, ktoré sa v maďarskom jazyku i myslení viac-menej automaticky stotožňuje s maďarským štátom a potom pokračovala tragédiami prvej polovice 20. storočia (predovšetkým protizidovským holocaustom, potom vysídľovaním časti nemeckého obyvateľstva, ako aj československo-maďarskou výmenou obyvateľstva). Prirodzene do

¹ Pozri napríklad štúdiu DOBOS, B.: *Národnostné menšiny v Maďarsku po roku 1989*. In ZAHORÁN, C. – KOLLAI, I. – OTČENÁŠOVÁ, S. (eds.): *Neznámy sused. Dvadsať rokov Maďarska (1990–2010)*. Budapest, Bratislava, 2011, s. 128–144.

úvahy treba vziať aj dobrovoľné a spontánne migračné procesy, ako aj prirodzenú alebo štátom podporovanú asimiláciu.

Maďarskú menšinovú politiku po roku 1989 ovplyvňovalo viacero dôležitých faktorov. Táto otázka mala vtedy už svoju tradíciu. Problematika národností a ich práv totiž hrala vždy dôležitú úlohu v myslení a politike maďarského štátu. Pred rokom 1918 bola národnostná otázka popri nerovnomernou rozdelení vlastníctva pôdy (agrárna otázka) jednou z najpálčivejších politických a sociálnych otázok v Uhorsku, lebo Nemaďari pred rokom 1910 aj podľa uhorských štatistík predstavovali väčšinu obyvateľstva. Preto politické i odborné elity krajiny venovali národnostiam – presnejšie povedané ich integrácii a pokiaľ možno aj asimilácii do postupne sa maďarizujúceho uhorského politického národa – veľkú pozornosť.² Túto asimilačnú politiku však charakterizoval veľký paradox – napätie medzi pokusom vytvoriť maďarský národný štát v krajine, kde približne polovica populácie nepatrila k Maďarom, a zároveň zachovať deklarovane liberálny charakter štátu.³ Najlepším prejavom tohto napätia bol vcelku liberálny národnostný zákon z roku 1868, ktorý však neuspokojoval ani nemaďarské národnosti túžiace po federalizácii krajiny, a ani maďarských nacionalistov, ktorí v ňom od konca 19. storočia videli skôr prekážku rýchlejšej asimilácie menšín. Preto sa stále častejšie ozývali hlasy žiadajúce jeho zrušenie, hoci i bez toho sa tento zákon nie vždy dodržiaval.⁴

Problematika cezhraničných maďarských menšín v období rakúsko-uhorského dualizmu reálne neexistovala, možno s výnimkou Maďarov žijúcich za Karpatským oblúkom vo vtedajšom Moldavsku a Maďarov, ktorí sa na prelome 19. a 20. storočia vysťahovali do Ameriky.⁵ Situácia sa zmenila po roku 1918. V radikálne zmenšenom Maďarsku už otázka práv národnostných menšín totiž nerozonovala ani tak z dôvodu veľkého počtu domácich menšín (ich početnosť sa totiž tiež radikálne zmenšila), ale skôr z dôvodu nového fenoménu, ktorý pre maďarské politické myslenie predstavovali maďarské komunity, ktoré sa za hranice dostali v dôsledku nového usporiadania pomerov v Európe po prvej svetovej vojne. V konkrétnom maďarskom prípade išlo o mierovú zmluvu z Trianonu, podpísanú v júni 1920. Vtedajšie politické vedenie v Budapešti si riešenie problému predstavovalo predovšetkým formou revízie pvojnového usporiadania, a v obnovení úplnej alebo aspoň čiastočnej integrity bývalého uhorského štátu. Dovtedy však potrebovalo za potrebné intenzívne bojovať za zvýšenie právneho štandardu ochrany práv týchto menšín a to rovnako na bilaterálnej, ako aj na medzinárodnej (multilaterálnej) úrovni.⁶

Situáciu Budapešti uľahčil i fakt, že problematika ochrany práv národnostných a jazykových menšín sa v tomto období stala medzinárodnou otázkou, ktorej riešenie sa snažili nájsť aj na mierovej konferencii vo Versaille, resp. potom v rámci Spoločnosti

² O histórii právnej regulácii národnostnej otázky pred druhou svetovou vojnou pozri podrobne MIKÓ, I.: *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika*. Pécs, i.n. (reprint)

³ O liberálnu národnostnú politiku postavenú na princípe individuálnych práv sa snažili aj „otcovia“ národnostného zákona z roku 1868 – a to Deák Ferenc a Eötvös József. O tejto otázke pozri BAKA, A.: *Eötvös Józseftől Jászi Oszkárig. A magyar nemzetiségi politikai gondolkodás változásai*. Budapest, 1990.

⁴ O národnostnej politike obdobia dualizmu pozri SZARKA, L.: *Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867–1918*. Pozsony, 1995.

⁵ O tomto pozri HALÁSZ, I.: *A nemzetközi migráció és a közigazgatás*. Budapest, 2011, s. 26–35.

⁶ BÁRDI, N.: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*. Pozsony, 2004, s. 86–88.

národov. Orgány tejto univerzálnej organizácie so sídlom v Ženeve sa viackrát zaoberali sťažnosťami maďarských menšín, ktoré podporovalo prirodzene aj vtedajšie oficiálne Maďarsko. Inak medzinárodnoprávne záväzky na ochranu svojich domácich menšín v tomto období museli na seba rovnako prijať porazené aj víťazné krajiny stredoeurópskeho regiónu.⁷

Postoj maďarských vládnych kruhov k menšinám žijúcim na území posttrianonského Maďarska ovplyvňovalo v podstate päť faktorov – už spomínané medzinárodnoprávne záväzky, konzervatívno-nacionalistický charakter vtedajšieho režimu, veľká frustrácia väčšinového obyvateľstva z Trianonu, relatívne malá početnosť „zbytkových“ menšín a hlavne to, že pozornosť radikálneho maďarského nacionalizmu sa v týchto rokoch trochu odvrátila od klasických menšín a upriamila sa na židovské obyvateľstvo. Politický a neskôr i rasistický antisemitizmus sa stal jednou z najväčších škvŕn na tele vtedajšieho režimu, hlavne keď sa na problém nazerá z perspektívy holocaustu, ktorý bol realizovaný na príkaz nacistického Nemecka, ale za účinnej podpory domácich kolaborantov a verejnej správy v roku 1944. Isté však je, že protizidovská nenávisť stále silnejúcich krajnepravicových síl trochu znížila intenzitu iných protimenšinových postojov v mezivojnovom období.

Po totálnom vojenskom, ekonomickom i morálnom krachu, ku ktorému v Maďarsku došlo v roku 1944 až 1945, sa začala postupná obnova a obroda maďarskej štátnosti a spoločnosti, ktorú však skomplikovala prítomnosť sovietskych vojsk⁸ a hlavne nastolenie otvorenej komunistickej diktatúry v roku 1949. Z hľadiska národnostnej problematiky je podstatné, že sa počas druhej svetovej vojny a tesne po nej maďarská spoločnosť už spomínaným spôsobom výrazne etnicky zhomogenizovala. Hlavnú príčinu tohto procesu treba hľadať v protizidovskom holocauste,⁹ potom v čiastočnom vysídlení nemeckého obyvateľstva a vo vzťahu k Slovákom aj v dôsledku československo-maďarskej výmeny obyvateľstva, ktorá prebehla hlavne v roku 1947.¹⁰

Politiku Maďarskej ľudovej republiky voči menšinám okrem spomínaného faktu reálnej homogenizácie krajiny ovplyvnili ešte dve okolnosti – relatívna asimilovanosť zbytku národností, ktorá sa najvýraznejšie prejavovala vo forme dvojitej identity väčšiny z nich, ako aj národnostná politika nacistického typu. Je všeobecne známe, že napriek všetkým problémom, nedostatkom a niekedy až zločinom tejto politiky patrilo riešenie národnostnej problematiky v duchu proletárskeho internacionalizmu, antirasizmu a „bratstva národov“ k dôležitým pilierom identity vtedajšieho komunistického režimu vo všeobecnosti. Určité práva národnostným menšinám sa preto patrilo dať¹¹ a okrem toho niekoľko ich predstaviteľov v duchu špecifického socialistického korporativizmu dokonca zapojili do

⁷ SZALAYNÉ SÁNDOR, E.: *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. Budapest, s. 34–38, 67–76.

⁸ Tá v Maďarsku trvala nepretržite od roku 1945 až do roku 1991.

⁹ Holocaust sa dotýkal aj rómskej populácie, ale v menšej miere.

¹⁰ Tu však treba pripomenúť, že maďarskí Slováci sa na rozdiel od tamojších Nemcov a taktiež Maďarov na Slovensku neboli prinútení sa vysťahovať, ale v ich prípade išlo v podstate o dobrovoľnú voľbu novej vlasti, hoci i pod vplyvom agitácie československých presídľovacích orgánov.

¹¹ Išlo predovšetkým o možnosť vytvoriť si svoje základné a stredné školy (aspoň jednu), potom svoj národnostný zväz vo forme spoločenskej organizácie, ako aj o podporu kultúry a štátom kontrolovanej národnostnej tlače.

činnosti parlamentu.¹² Netreba zabudnúť, že pre veľmi čerstvú spomienku na antistalinistické povstanie z roku 1956, ktoré malo silný národný náboj a jedným z hlavných cieľov ktorého bolo dosiahnuť nezávislosť (t. j. odpútanie sa od Sovietskeho zväzu), sa v Maďarsku nevytvoril tzv. národný komunizmus, ktorý by sa od 70. rokov 20. storočia s pomocou väčšinového nacionalizmu pokúšal o novú legitimitu pre režim.

Napriek tomuto všetkému asimilácia malých a roztrúsených národností v Maďarsku postupovala míľovými krokmi a zmena systému v roku 1989 zastihla krajinu v štádiu značnej národnej a etnickej homogenity. Uvoľnenie politických pomerov umožnilo znovu tematizovať národnostnú otázku, a to jednak vo vzťahu k maďarským krajanom žijúcim v okolitých štátoch, ale zároveň aj vo vzťahu k vlastným inonárodným menšinám. Pre maďarské politické myslenie bolo prioritou skôr postavenie maďarských menšín v okolitých štátoch, než situácia menšín na vlastnom území, ale logicky si uvedomili, že tieto dve otázky sú vzájomne spojené.¹³

Vznikla myšlienka, že Maďarsko by malo čo najveľkorysejšie vyriešiť problém svojich vlastných menšinových spoločenstiev doma, aby takto mohlo ukázať príklad aj okolitým krajinám, ako by oni mohli uspokojivo vyriešiť otázku práv tam žijúcich maďarských menšín. Prirodzene nikdy neexistovala garancia, že „dobrý maďarský príklad“ budú nasledovať aj ostatné štáty regiónu,¹⁴ v každom prípade však vyriešenie vlastných menšinových problémov mohlo zvýšiť morálny kredit politiky maďarského štátu, ktorý sa nielen na bilaterálnych (susedských fórach), ale aj na pôde medzinárodných organizácií už skoro 25 rokov usiluje o tematizovanie problematiky komplexnej ochrany práv národností a menšín. Táto otázka vždy patrila aj dodnes patrí medzi symbolické priority maďarskej zahraničnej politiky. Takže možno povedať, že prinajmenšom od roku 1990 otázka práv maďarských menšín v susedných štátoch a práv nemaďarských menšín, žijúcich na území súčasného Maďarska predstavujú v budapešťianskom politickom myslení viac-menej spojené nádoby.

Pre lepšie pochopenie maďarského riešenia situácie a právneho postavenia menšín žijúcich na jeho území je potrebné spomenúť, že maďarské politické i odborné myslenie v tejto sfére je mimoriadnym spôsobom orientované smerom k právnym garanciam, a pokiaľ možno je otvorené aj otázke udelenia nejakej formy autonómie. Pritom nemusí ísť primárne o autonómiu etnoteritoriálnu, maďarské myslenie sa v tejto oblasti často uspokojuje aj s autonómiou postavenou na personálnom princípe. Inak v tomto kontexte sa maďarské národnostno-politické myslenie upiera symbolicky na otázku autonómie (samosprávy) približne podobným spôsobom, ako ju slovenské a rumunské myslenie odmieta.

¹² Takto zastupoval v maďarskom parlamente slovenskú národnostnú menšinu cez svoju predsedníčku pani Jakabovú Demokratický zväz Slovákov v Maďarsku.

¹³ Pozri PAP, A. L.: *Identitás és reprezentáció*. Budapest, 2007, s. 219–223.

¹⁴ Krajiny ako Rumunsko a Slovensko, kde žijú dve najväčšie cezhraničné maďarské komunity, sa skutočne nenechali inšpirovať maďarským príkladom. Na druhej strane však Slovinsko a po roku 2006 aj Srbsko vytvorili podobný systém menšinových samospráv postavených na princípe personálnej autonómie. Srbsko, resp. Juhoslávia mali aj svoju staršiu skúsenosť. Inak slovinský model vznikol skoro paralelne s maďarským. O týchto trendoch a súvislostiach pozri Ifj. KORHECZ, T.: A kisebbségi önkormányzatok megválasztásának szabályai a magyar, a szlovén és a jugoszláv jogban. In HALÁSZ, I. – MAJTÉNYI, B. (eds.): *Regisztrálható-e az identitás?* Budapest, 2003, s. 90–126.

Maďarsko a predtým Uhorsko sa tradične považovalo za národ právnikov.¹⁵ Táto tradícia pretrváva dodnes a jej dôsledkom je aj to, že v maďarskom spôsobe menšinového myslenia vždy prevažuje právnický prvok nad ekonomickým alebo sociálnym pragmatizmom. To neznamená, že by oba posledne menované javy neexistovali, ide skôr o ich postavenie v systéme. Menšinová problematika sa preto považuje za aspoň čiastočne vyriešenú, keď sa zrodia právne garancie ochrany práv menšín.

Tento maďarský „legalistický“ a trochu i „inštitucionalistický“ prístup, ktorý je vlastne prítomný v maďarskej politike už niekoľko dlhých desaťročí,¹⁶ sa rovnako intenzívne uplatňuje smerom dovnútra krajiny, i smerom von z nej. Má prirodzene mnoho výhod, a to hlavne z pohľadu pokoja a mierového spolunažívania stredoeurópskych národov a národností – bilaterálne sa sporit' sa, medzinárodne sa súdiť, resp. sťažovať, ako aj písať stále nové a nové koncepcie legislatívnych aktov je podstatne menej nebezpečné, než iné spôsoby „riešenia“ medzietnických napätí. O tomto svedčí nielen príklad viacerých posttranzičných krajín, ale aj neblahá skúsenosť niektorých rozvinutých západoeurópskych štátov.¹⁷

Ešte jedna dôležitá úvodná poznámka pred podrobnejšou prezentáciou vývoja maďarskej menšinovej legislatívy po roku 1989. V posttranzičnom období takpovediac dozrela a stala sa politicky viditeľnou problematika veľmi zlého sociálneho postavenia rómskeho obyvateľstva, ktorá sa potom radikálne spolitizovala a to paradoxne zatiaľ len na strane väčšinového obyvateľstva.¹⁸ Tomu „napomohla“ jednak veľká ignorancia a pokrytectvo jednotlivých poprevratových vlád, ako aj značná radikalizácia maďarskej politickej scény a to smerom doprava. Takzvaná rómska problematika je v súčasnosti asi najpálčivejšou sociálno-ekonomickou otázkou krajiny, od vyriešenie ktorej závisí mnohé v Maďarsku.¹⁹

Maďarsko sa zatiaľ ešte nepotyka s problémom prílevu väčšej masy inojazyčných prisťahovalcov.²⁰ Do krajiny síce po roku 1989 prišlo množstvo imigrantov, ale väčšina z nich pochádzala z maďarského etnického prostredia v susedných štátoch. Ich integrácia preto nespôsobila skoro nijaké problémy. Postupne do krajiny prúdia aj rozliční utečenci a iní migranti, ale zatiaľ tento proces nedosiahol takú intenzitu, že by rezonoval vo veľkej politike. Paradoxne však v Maďarsku existuje problém zlyhávajúcej integrácie menšiny do väčšinovej spoločnosti, podobný tomu, s akým sa borí aj západná

¹⁵ Dve najväčšie krajiny postuhorských tradícií – t. j. Maďarsko a Slovensko – majú inak v regióne rekordný počet právnických fakúlt – na päťmiliónovom Slovensku ich je 6, v desaťmiliónovom Maďarsku zase 8. Len pre porovnanie: v Českej republike môžu budúci právnici študovať na 4, v Rakúsku na 5 právnických fakultách.

¹⁶ Tento prístup okrem už spomínanej právnickej dominancii a tradícii pravdepodobne súvisí aj s tým, že maďarskú menšinovú politiku, prípadne myslenie (a to smerom von i dnu z krajiny) väčšinou formovali maďarskí konzervatívci, ktorí mali vždy blízko k aristokracii. Konzervatívna aristokracia, ako je všeobecne známe, nepatrí medzi najrevolučnejšie vrstvy.

¹⁷ Pozri príklad Korziky, Severného Írska, Južného Tirolska, nehovoriac už o skúsenosti dvoch španielskych regiónov – Baskicka a Katalánska.

¹⁸ O tomto svedčí vznik a volebné úspechy novej maďarskej nacionalistickej a radikálnej strany Jobbik.

¹⁹ MAJTÉNYI, B. – MAJTÉNYI, G.: Jelen és múlt között. (A romákat érintő 1960 utáni kisebbségi jogi szabályozás főbb állomásairól. In MAJTÉNYI, B. (ed.): *Merre visz az út?* Budapest, 2003, s. 241–258.

²⁰ O trendoch pozri ÖRKÉNY, A. – SZÉKELYI, M. (eds.): *Az idegen Magyarország. Bevándorlók társadalmi integrációja.* Budapest, 2010; a KOVÁTS, A. (ed.): *Magyarrá válni. Bevándorlók honosítási és integrációs stratégiái.* Budapest, 2011.

Európa, a ktorý tam vyvoláva aj veľké politické napätie. Ide o problém integrovanosti alebo neintegrovanej časti rómskej populácie, ktorý vyvoláva veľa paralel so západoeurópskou skúsenosťou, ale s tým rozdielom, že rómska menšina žije v Maďarsku už po stáročia. Napriek tomu nie je úplne zintegrovaná, dokonca prvé desaťročia nového kapitalizmu spôsobili skôr negatívny obrat v tejto sfére. Za toto pritom nie je primárne zodpovedná spomínaná menšina, ale skôr historický vývoj a čiastočne aj väčšinová spoločnosť na čele s jej prominentmi.

Posttranzičná maďarská menšinová legislatíva, o ktorej bude čoskoro reč, nie je pôvodne budovaná tak, aby riešila ťažké problémy rómskeho obyvateľstva. Ako sa ukáže, skôr je vhodná na to, aby zabezpečila verejnoprávnu reprezentáciu menšín smerom k väčšinovému národu a jeho politickým štruktúram, prípadne aby zabezpečila uspokojenie jazykových a kultúrno-folkloristických potrieb relatívne dobre zintegrovaných a čiastočne už i asimilovaných, relatívne malých až miniatúrnych menšín, ktorých príslušníci žijú roztrúsení po celom území štátu.

Tieto menšiny už nie je potrebné kultúrne a sociálne integrovať, na rozdiel od potreby sociálne integrovať alebo skôr reintegrovať veľkú časť rómskej populácie, ktorá sa ocitla po roku 1989 skoro v bezvýhodiskovej situácii. Súčasná maďarská menšinová legislatíva je vhodná skôr na zvýraznenie tých foriem osobitosti, ktoré už neohrozujú v spoločnosti vytvorený konsenzus. Pritom táto legislatíva sa vzťahuje aj na Rómov a ich problémy.

Tragédiou rómskej menšiny v Maďarsku (ale aj inde v regióne) je to, že by sa táto menšina chcela (a pravdepodobne i mala) paralelne sociálne a čiastočne i mentálne zintegrovat' do väčšiny, a zároveň od nej hneď aj kultúrne a symbolicky odlišit'. To je naraz skoro nemožné. Z tohto dôvodu, ten systém ochrany práv menšín, o ktorom je reč v tejto publikácii, je z pohľadu Rómov ideálny skôr len pre zabezpečenie výberu ich zástupcov a udelenie im verejnoprávnej legitimity, menej však už pre riešenie ich existenciálnych a existenčných problémov. Tento fakt si väčšina doterajších budapeštianskych vlád vedome alebo podvedome uvedomovala a preto sa snažila pre riešenie problémov rómskeho obyvateľstva hľadať aj iné formy riešenia. O týchto tu ale nebude reč, lebo to je už trochu iná téma.

O už spomínanej snahe maďarských politických elít stať sa určitým pozitívnym príkladom pre svojich susedov svedčí jednak úprava národnostnej problematiky v ústavnom texte z roku 1989 až 1990, a jednak aj prvý posttranzičný zákon číslo LXXVII. z roku 1993 o právach národných a etnických menšín. V pomere k nízkej početnosti väčšiny etnických menšinových spoločenstiev v krajine možno povedať, že ide o veľkorysú právnu normu, ktorá vytvorila rozvetvený systém volených verejnoprávnych menšinových samospráv, pracujúcich na základe princípu personálnej autonómie. Právo vytvoriť si takúto samosprávnu sústavu svojich orgánov dostal v roku 1993 spolu 13 štátom uznaných takzvaných autochtómných menšín. Popri pomerne početných Rómoch a Nemcoch dostali vtedy takéto právo aj príslušníci slovenskej, slovinskej, srbskej, chorvátskej, bulharskej, gréckej, rusínskej, ukrajinskej, poľskej, arménskej a rumunskej komunity v Maďarsku.

Pôvodný menšinový zákon inak teoreticky umožnil aj vznik alebo presnejšie povedané uznanie nových etnických spoločenstiev. K tomuto bol potrebný podporný podpis

aspoň 1000 občanov hlásiacich sa k danej národnosti, a potom bolo ešte nutné dokázať, že táto národnosť aspoň 100 rokov trvale žije v Maďarsku. Po splnení týchto podmienok mohol parlament po vypočutí si názoru Maďarskej akadémie vied rozhodnúť o uznaní novej verejnoprávnej menšiny. Zatiaľ sa o získanie takéhoto postavenia usilovali nasledovné skupiny a komunity: židia, Rusi, Taliani, od Chorvátov sa dištancujúci Buneváci, ďalej egejskí Macedónci a nakoniec bájni Huni, ktorí však s veľkou pravdepodobnosťou už neexistujú. V ich prípade išlo skôr o určitú recesiu a žart, preto neprekvapuje, že vláda a parlament krajiny v danom prípade nesadli na lep provokácii. Ostatné ambiciózne spoločenstvá však reálne existujú, aj keď možno ani nie tak v Maďarsku, ale skôr v jeho regionálnom susedstve.

Najväčšou morálnou ťarchou nového systému sa stal jav, ktorý časť odbornej verejnosti označovala a dodnes označuje pojmom etnobiznis.²¹ Tu však treba pripomenúť, že ide o značne preexponovaný problém. Pravdepodobne na rozličných formách korupcie, ktoré podľa informácií tlače sprevádzali proces ekonomickej a spoločenskej transformácie bolo spotrebovaných väčšie množstvo peňazí, než na vydržiavanie celého menšinového samosprávneho systému. Problém teda nespočíva až tak v peniazoch, ale skôr v naštrbenom morálnom kredite systému. Netreba ho však ani preceňovať.

Nebezpečnejším javom, než celá otázka etnobiznisu bolo to, že v roku 2002 sa preukázali závažnejšie nedostatky volebného systému do menšinových samospráv. Nakoľko v Maďarsku medzi rokmi 1993 až 2005 neexistovala evidencia národnostných voličov, volieb do menšinových samospráv sa mohol zúčastniť skoro každý, kto chcel. Prírodzene väčšina občanov nemala príčinu hlasovať na menšinových kandidátov do menšinových samospráv, hoci i od volebných komisií automaticky dostala volebné lístky. Tento automatizmus bol dôsledkom neexistencie zoznamu menšinových voličov, ako aj toho faktu, že od roku 1994 sa menšinové voľby konali vždy spolu s voľbami do miestnych samospráv a to ešte aj pred tou istou volebnou komisiou. Mnohí občania hlasovali preto na menšiny systémom sympatie – mnohým boli napríklad pre juhoslovanskú vojnu sympatickejší Chorváti, tak hlasovali na nich, a nie na Srbov. Toto však skresľovalo volebné výsledky danej menšiny.

Najväčší teoretický i morálny problém nastal v obci Jászladány, kde sa pre pokus o vytvorenie nadačnej školy pre väčšinové deti (samosprávna škola mala „zostať“ Rómom a chudobnejším vrstvám) dostal do konfliktu starosta a miestna rómska menšinová samospráva, ktorá odmietala tento segregáčny prístup. Počas samosprávnych volieb potom väčšina obyvateľov obce zvolila takú rómsku samosprávu, ktorá vyhovovala starostovi, a nie miestnym Rómom. Tento postup umožnil fakt, že neexistovala registrácia menšinových voličov, a hlasovať preto mohol v princípe každý obyvateľ obce.

Systém, v ktorom si však väčšina obce môže zvoliť zástupcov menšiny, ktorí ju majú zastupovať voči sebe samej, pravdepodobne nie je dobrý. To si po voľbách 2002 uvedomili mnohí odborníci a našťastie i politici. Zástupcovia niektorých väčších a reálne existujúcich menšín, ktorí nepotrebovali pre svoju legitimitu podporu tzv. sympatizujúcich hlasov, sa nebránili zavedeniu dobrovoľnej predvolebnej registrácii voličov. To platilo aj pre radikálnejších Rómov. Nakoniec parlament v roku 2005 relatívne radikálne zno-

²¹ PAP, A. L.: Etnikai-nemzetiségi identitás és választójogi korupció. In HALÁSZ, I. – MAJTÉNYI, B. (eds.): *Regisztrálható-e az identitás?* Budapest, 2003, s. 252–294.

velizoval menšinový zákon z roku 1993 a zaviedol dobrovoľnú registráciu menšinových voličov pred každými samosprávnymi voľbami.²²

Maďarsko upravuje postavenie vlastných etnických a národných menšín na viacerých úrovniach – východiskom celej legislatívy je prirodzene ústava, na ktorú sa opiera potom komplexný menšinový zákon a nakoniec treba spomenúť aj tie medzinárodné zmluvy, ktoré sa vzťahujú na rozličné aspekty života národných a etnických menšín. Maďarsko väčšinu z nich podpísalo a ratifikovalo, čo tiež súvisí s politikou ukázať ostatným v tejto oblasti dobrý príklad.

Pri výskume vnútroštátnej menšinovej legislatívy je potrebné zohľadniť fakt, že krajina po roku 2010 výrazným spôsobom obnovila svoj ústavný a právny poriadok. To sa prirodzene vzťahuje aj na práva národných a etnických menšín. Napriek tomu, že formálne došlo k prijatiu úplne novej právnej úpravy, materiálne – čiže obsahovo – zmena nie je až tak radikálna, lebo v podstate zostala zachovaná základná filozofia celej menšinovej konštrukcie. Radikálnejšie sa zmenila len terminológia ústavy i jednotlivých zákonných noriem. To súvisí predovšetkým s tým, že Maďarsko sa v roku 2011 prijatím nového Základného zákona štátu vrátilo k svojej tradičnej legislatívnej terminológii,²³ ktorá uprednostňuje výraz „národnosti“ a prídavné meno „národnostný“ pred pojmom „národné a etnické menšiny“. Tento posledne menovaný zvrät sa v krajine používal oficiálne predovšetkým v období od roku 1989 do roku 2011 a to pravdepodobne pod vplyvom terminológie medzinárodnoprávných dokumentov. Za národné menšiny boli považované tie spoločenstvá, ktoré mali niekde za hranicami svoju materskú krajinu, za menšiny etnické zase tie, ktoré takúto krajinu nemali. V poslednom prípade bola reč teda o Rómoch a Rusínoch. Inak v období dualizmu i kádárizmu právo taktiež upravovalo postavenie národnosti a nie menšín – čiže v roku 2011 došlo k reštaurácii pôvodnej terminológie.

Pri porovnaní ústavnej úpravy z roku 1989/1990 a z roku 2011 je zrejmé, že ústavodarca sa pokúsil sústrediť z pohľadu menšín všetky relevantné ustanovenia do jedného alebo dvoch veľkých paragrafov. Národnostiam teda nie je venovaná osobitná hlava, kapitola alebo podkapitola ústavy. V roku 2011 sa však na rozdiel od roku 1989, ktorý stanovil len veľmi stručnú preambulu, národnosti dostali aj do „*Národného vierovyznania*“, teda vlastne do novej obsiahlej preambuly nového Základného zákona. Národnosti tu deklaruje za štátotvorného činiteľa a za súčasť maďarského politického spoločenstva.

Prvá deklarácia bola prítomná už v normatívnom texte predchádzajúcej ústavy, avšak druhá deklarácia je nová. Počas ústavodarného procesu sa síce uvažovalo, že národnosti budú deklarované za súčasť maďarského politického národa, k tomu však nakoniec nedošlo a do ústavného textu sa dostal úplne nový pojem: „*maďarské poli-*

²² O sporoch o tejto otázke pozri zborník HALÁSZ, I. – MAJTÉNYI, B. (eds.): *Regisztrálható-e az identitás?* Budapest, 2003.

²³ Vtedajší ústavodarný proces celkovo sprevádzala snaha prinavrútiť do právneho poriadku niektoré staršie, dokonca i archaické slová. Namiesto Najvyššieho súdu má preto Maďarsko teraz Kúriu a namiesto menšín národnosti. Nakoniec neprešiel návrh, aby sa župy (megye) znovu nazývali stolicami (vármegye). O tomto pozri HALÁSZ, I.: Zrod a charakteristika nového Základného zákona Maďarska. *Právnik*, 2011, č. 8, s. 751–783. Pozri aj HALÁSZ, I.: Zvláštnosti maďarského ústavného vývoja po roku 1989. In OROSZ, L. – BREICHOVÁ – LAPČÁKOVÁ, M. – MAJERČÁK, T. (eds.): *20 rokov Ústavy Slovenskej republiky – I. Ústavné dni. I. zväzok*. Košice, 2012, s. 116–131.

tické spoločenstvo“. Tento fakt inak je vo väčšom súlade s celkovým chápaním národa v aktuálnej preambule ako i v maďarskom právnom poriadku.

Pred rokom 1918 oficiálne jednoznačne dominovala doktrína politického národa viac-menej francúzskeho typu, ktorý bol otvorený všetkým osobám, ktoré sa chceli asimilovať. Táto doktrína prežila na oficiálnej úrovni aj rozpad starého Uhorska, avšak samotný život začal pojem národa etnicizovať. Tento proces veľmi zdynamizovala pronacistická krajná pravica počas druhej svetovej vojny, čo nakoniec priviedlo k tragédii rokov 1944 až 1945. Nový komunistický režim sa snažil neexponovať túto otázku, hoci v spoločenskom ponímaní viac-menej prevažovalo kultúrno-jazykové chápanie maďarského národa, čomu výrazne napomáhala (podobne ako pred vojnou) prítomnosť niekoľkomiliónovej maďarskej komunity za hranicami štátu. Po roku 1989 došlo k paradoxnej situácii – chápanie národa, ktoré bolo nasmerované dovnútra krajiny bolo skôr štátno-politické, chápanie národa smerom von z krajiny (teda smerom k svojim krajanom) bolo radšej kultúrno-jazykové.²⁴ Aspoň tento prístup sa dal vydedukovať z ustanovení pôvodnej posttranzičnej demokratickej maďarskej ústavy, platnej v rokoch 1989 až 2011.

Nový text ústavy z roku 2011 a predovšetkým jeho preambula v značnej miere modifikovala tento prístup, resp. toto chápanie národa. Napriek tomu, že maďarský ústavodarca v roku 2011 viackrát deklaroval, že pri príprave svojej preambuly vychádzal predovšetkým z poľského vzoru, konečná verzia novej maďarskej preambuly sa svojim rozsahom viac podobá na preambulu chorvátsku, a svojim obsahom na preambulu slovenskú. Aj tu sa teda pravdepodobne prejavila sila uhorských národnopolitických dielom, ktorá sa s impozantnou silou drží pri živote skoro vo všetkých hlavných krajinách postuhorských tradícií – teda v Maďarsku, v Chorvátsku a na Slovensku.

Slovenskej ústave z roku 1992 sa podobá preambula Základného zákona Maďarska nielen svojim začiatkom („*My, Príslušníci Maďarského Národa na začiatku nového tisícročia, cítiac zodpovednosť za všetkých Maďarov...*“), ale aj svojim záverom („*My, občania Maďarska sme pripravení postaviť poriadok našej krajiny na základoch národnej spolupráce*.“). Podobný je aj posun maďarského ústavodarcu smerom k kultúrno-jazykovému chápaniu národa, ktorý je inak podstatne typickejší pre priestor strednej a východnej Európy, než koncepcia politického národa francúzskeho typu.²⁵ Tento posun je okrem ho-reuvedených citátov zrejmy aj z nasledovných definícií novej preambuly: „*Náš Základný zákon je základom nášho právneho poriadku a je zväzkom medzi Maďarmi z minulosti, prítomnosti a budúcnosti. Je živým rámcom, ktorý vyjadruje vôľu národa a tú formu, v ktorej chceme žiť*“, alebo „*Sľubujeme, že ochránime duchovnú a duševnú jednotu nášho národa, ktorý sa počas búrok storočí rozpadol na jednotlivé časti*.“

Nemožno však povedať, že by nový Základný zákon spolu s novým chápaním maďarského národa v „*Národnom vierovyznaní*“ zredukoval práva národností žijúcich

²⁴ MAJTÉNYI, B.: Hol hűzódnak a kisebbségvédelem határai? *REGIO*, 2004, č. 4. Pozri aj HORBURG, H.: A nemzet fogalma a magyar jogrendszerben, különös tekintettel a szomszédos államokban élő magyarokra. In JAKAB, A., – TAKÁCS, P. (eds.): *A magyar jogrendszer átalakulása. 1985/1990–2005*. II. kötet. Budapest, 2007, s. 970–983. Po slovensky pozri HALÁSZ, I.: Chápanie národa v maďarskom a slovenskom ústavnoprávnom systéme po roku 1989. In *Metamorfózy práva ve střední Evropě*. Praha, 2010, s. 73–80.

²⁵ Tá sa realizuje vlastne len v ústave Poľskej republiky z roku 1997, v preambule ktorej sa nachádza nasledovný slovný zvrät slovami: „*My, národ poľský – všetci občania Republiky*.“ Pozri KALLAS, M.: *Konstytucja Rzeczpospolitej Polskiej*. Warszawa, 1997, s. 91.

v Maďarsku alebo že by znížil štandard ochrany ich práv. Podobne ako pred rokom 2011, aj teraz je v tomto hlavnom ústavnom dokumente deklarované, že národnosti majú postavenie štátotvorného činiteľa. Takáto deklarácia vôbec nie je typická pre unitárne štáty a aj v Maďarsku sa objavila len v roku 1989.²⁶

O tom, že sa inak štandard ochrany národnostných práv nezmenšil svedčí ešte jedno ustanovenie z začiatku nového Základného zákona Maďarska. Jeho preambula totiž deklaruje aj to, že Maďarsko bude pestovať a chrániť nielen jazyk a kultúru svojej maďarskej väčšiny, ale aj jazyk a kultúru národností žijúcich na území krajiny.

Skôr opak je teda pravdou, aspoň čo sa týka parlamentného zastúpenia menšín, o čom ešte bude reč podrobnejšie. Existuje však jedna dôležitá regresívna výnimka – ide o zrušenie samostatnosti ombudsmana pre ochranu práv národných a etnických menšín. Presnejšie povedané tento post ombudsmana, ktorého aj naďalej volí parlament kvalifikovanou väčšinou na 6 rokov, zostal síce zachovaný, ale len ako zástupca takpovediac „hlavného“ ombudsmana pre ochranu základných práv. Zástupca ombudsmana pre národnosti má teda silnú legitimáciu s koreňmi v parlamente, ale jeho vedúci mu v niektorých prípadoch prakticky môže obmedziť vlastné pole pôsobnosti – napríklad vtedy, keď nejakú kauzu nepovažuje za dôležitú. V novom systéme je teda dôležité, aby spolu hlavný ombudsman a jeho zástupca dobre vychádzali.

O zvýhodnenom zastúpení menšín v parlamente sa v Maďarsku hovorilo dlhé roky,²⁷ ale nakoniec sa túto otázku podarilo vyriešiť až v roku 2011. Základný zákon v časti o parlamente, že participáciu národností na práci Snemu upraví organický zákon, ktorý sa koncom roku 2011 aj zrodil. Pri príprave riešenia tejto otázky ústavodarca a potom i zákonodarca vychádzal v dvoch základných téz – odmietol vytvorenie druhej komory maďarského parlamentu a naďalej odmietal možnosť zavedenia plurálneho volebného práva pre národnosti, lebo toto by odporovalo princípu rovnosti voličov. Takúto možnosť majú inak dve autochtómne menšiny v Slovinsku (Maďari a Taliani).²⁸ Maďarský zákonodarca sa pokúsil nájsť skôr inšpiráciu v chorvátskom, poľskom a čiastočne i rumunskom riešení,²⁹ avšak takto vytvorený maďarský „hybridný“ model sa líši od všetkých svojich vzorov.

Podľa zákona číslo CCII. z roku 2011 majú celoštátne národnostné samosprávy možnosť do parlamentných volieb postaviť vlastné kandidátne listiny. Na tieto môžu v novom systéme hlasovať tí voliči – maďarskí občania –, ktorí sa pred voľbami zaregistrovali do zoznamu menšinových voličov. Táto skupina voličov v maďarskom parlamentnom volebnom poriadku, kde všetci občania s trvalým pobytom na území krajiny majú dva hlasy (jeden môžu odovzdať na celoštátne stranické kandidátne listiny, druhým môžu ovplyvniť voľbu poslanca v tom jednomandátovom väčšinovom volebnom obvode, kde žijú) strácajú možnosť hlasovať na celoštátne stranické listiny, ale získavajú možnosť hlasovať na kandi-

²⁶ MAJTÉNYI, B.: 68. §. Nemzeti és kisebbségi jogok. In JAKAB, A. (ed.): *Az Alkotmány kommentárja II.* Budapest, 2009, s. 2399.

²⁷ Existovalo dokonca jedno rozhodnutie ústavného súdu v tejto veci, ktoré sa mylne interpretovalo tak, ako keby si parlament nekonal svoju povinnosť pri zabezpečení reprezentácie záujmov menšín. Nedorozumenie pramenilo z toho, že sa v predchádzajúcej ústave hovorilo len o zabezpečení zastúpenia menšín, ale nie priamo v parlamente. Teda ich verejnoprávne zastúpenie bolo možné vyriešiť aj vytvorením systému verejnoprávných samospráv pracujúcich na princípe personálnej autonómie. K tomu došlo už v roku 1994.

²⁸ PAP, A. L.: *Identitás és reprezentáció...*, s. 202–211.

²⁹ O týchto modeloch pozri tamže s. 202–211.

dátku ich vlastnej národnosti. Aby z tejto kandidátky niekto získal mandát, je potrebné aby na ňu hlasovalo aspoň štvrtina voličov inak potrebných pre získanie mandátu z celoštátnej kandidátnej listiny nemenšinových strán. V prípade ak k získaniu takéhoto celoštátneho mandátu je potrebných 80 000 hlasov, tak k získaniu zvýhodneného národnostného mandátu stačí aj 20 000 hlasov. Prirodzene, konkrétne čísla vždy závisia od volebnej účasti a podobných faktorov. Tento zvýhodnený režim sa vzťahuje len na získanie jedného mandátu.

Nakoľko však národnosti nemajú možnosť spájať sa a prípadne vytvárať medzietnické koalície, akú takú reálnu šancu dostať do Snemu aspoň jedného svojho poslanca majú len Nemci a Rómovia, a možno v prípade „totálnej“ mobilizácie i Slováci. V poslednom prípade je to však skôr len teoretická šanca. Národnostnú kandidátnu listinu môže postaviť len celoštátna národnostná samospráva, ktorá predstavuje už raz zvolený orgán. Počas parlamentných volieb na jar 2014 preto na čele viacerých národnostných kandidátiek stáli predsedovia celoštátnych samospráv.

V prípade, ak sa konkrétnej národnosti nepodarí ani v takomto zvýhodnenom režime získať mandát, tak má právo celoštátna samospráva právo poslať do parlamentu svojho hovorcu. Hovorcom sa stáva kandidát, ktorý je na danej národnostnej listine uvedený na prvom mieste. Hovorca má síce plat a postavenie podobné poslancom, ale nemá právo hlasovať. Má však právo vystúpiť, ďalej klásť otázky rozličným štátnym činiteľom – medzi inými aj členom vlády a ombudsmanovi – a vo veci danej národnosti má právo podať návrh na rozhodnutie parlamentu. Hovorcovia národností majú aj poslanceckú imunitu.

Počas prvých volieb do parlamentu podľa nového systému sa ani jednej národnosti nepodarilo posunúť do parlamentu svojho plnoprávneho poslanca. Všetci tam majú len svojich hovorcov. Problém tohto spôsobu výberu menšinových poslancov predovšetkým spočíva v tom, že tu voliči nemajú veľkú možnosť výberu medzi jednotlivými kandidátmi, lebo kandidátne listiny sú viazanú. To znamená, že tu skôr ide o odhlasovanie kandidáta, ktorého už raz odsúhlasila celoštátna národnostná samospráva a nie o voľbu medzi jednotlivými kandidátmi. Toto relativizuje pojem volieb. Z druhej strany sa do parlamentu vždy dostanú legitímni zástupcovia danej národnosti, ktorí tam majú aspoň možnosť vystúpiť.

Napriek tomuto sa do parlamentu dostali poslanci s národnostným pozadím, ale len cez veľké strany. Typickým príkladom je zástupca rómskej strany Lungo Drom, ktorá je už dlhé roky súčasťou koalície FIDESZ-KDNP. Tento postup má v Maďarsku už dlhoročnú tradíciu – jednotlivé strany – predovšetkým konzervatívci, socialisti a liberáli – sa snažia na svoje kandidátne listiny umiestniť i národnostných – prevažne rómskych – kandidátov, z ktorých viacerí sa takto cez tieto celoštátne maďarské kandidátky už dostali do národného alebo európskeho parlamentu. Aj toto je jedna z foriem politického integrovania menšín, a dokonca je možno i trochu efektívnejšia, než práve vzniknutý systém.

V maďarskom menšinovom systéme hrajú aj naďalej dôležitú úlohu volené samosprávy, ktoré sú odteraz na všetkých úrovniach volené už priamo, bez spoluúčasti elektorov. Národnostné samosprávy v súčasnosti existujú na troch úrovniach – na miestnej, župnej (hlavné mesto) a celoštátnej. Pokiaľ sa v danej obci do volebného zoznamu národnostných voličov pre samosprávne voľby zaregistrovalo menej ako 100 voličov, tak sa v danej obci pre danú národnosť volí len trojčlenné zastupiteľstvo. Ak je zaregistrovaných voličov viac ako 100, tak sa volia štyria poslanci. Na župnej úrovni sa volí 7 členov národnostnej samosprávy. Počet mandátov, ktoré je možné získať vo voľbách do celoštátnej národnostnej

samosprávy je diferencovanejšia a závisí od počtu zaregistrovaných voličov na celoštátnej úrovni. Ak ich je menej, ako 5000, tak sa volí 15 poslancov, ak viac ako 5000 ale menej ako 10 000 tak zase 23 poslancov. Komunity, ktoré vedia vykázať viac ako 10 000 menšinových registrovaných voličov volia 31 poslancov, komunity na 25 000 registrovaných voličov 39 a národnostné komunity s počtom zaregistrovaných voličov nad 50 000 volia 47 poslancov celoštátnej národnostnej samosprávy. V predposlednom prípade ide o Nemcov a v poslednom prípade o Rómov. Slováci v Maďarsku mali v roku 2014 možnosť zvoliť si 23 poslancov.

Voľby miestneho národnostného zastupiteľstva sa konajú len v tých obciach, kde podľa posledného sčítania ľudu žije aspoň 25 príslušníkov tej menšiny, ktorá si chce zvoliť svoju samosprávu. Podmienkou vypísania národnostných volieb je aj to, aby sa do zboru kandidovalo aspoň toľko kandidátov, koľko mandátov je možné v danej obci získať. Pokiaľ v obci alebo meste existuje aspoň jedna národnosť, ktorá je schopná postaviť vlastnú miestnu národnostnú samosprávu, tak je potrebné hlasovanie pre všetkých národnostných voličov zorganizovať oddelene od všeobecných komunálnych volieb. To je novinka oproti predchádzajúcim voľbám, keď sa volilo pred tou istou volebnou komisiou. Pokiaľ v obci niet ani jednej takejto menšiny, ale aspoň niekoľko obyvateľov sa zapísalo do zoznamu národnostných voličov, tak títo voliči majú možnosť strednostupňové a celoštátne samosprávy a to pred volebnou komisiou, zorganizovanou pre potreby všeobecných komunálnych volieb. Voliči, ktorí sa chcú zúčastniť národnostných volieb sa musia vopred registrovať. Registráciu môžu urobiť osobne alebo v korešpondenčnej forme a to u volebnej kancelárie, ktorá pracuje pri miestnom starostovskom úrade. Zaregistrovať sa je však možné aj online, cez webovú stránku <http://www.nvi.hu>. Národnostných volieb sa môžu zúčastniť okrem maďarských občanov aj občania iných členských štátov EÚ, pokiaľ majú pobyt v Maďarsku, ako aj utečenci, prisťahovalci a osoby s povolením k trvalému pobytu. Pasívne volebné právo však popri maďarských občanoch majú len občania štátov EÚ.

Na pasívne volebné právo sa celkovo vzťahujú prísnejšie predpisy. Kandidátom môže byť len osoba, ktorá je zaregistrovaná v zozname národnostných voličov a v predchádzajúcich dvoch voľbách nebola kandidátom inej národnostnej menšiny. Táto klauzula má pravdepodobne sťažiť tzv. etnobiznis. Okrem toho každý kandidát na miestnej úrovni musí mať podporu aspoň 5 % zaregistrovaných národnostných voličov v danom obvode. Zákon upravuje aj minimálny počet podporných hlasov – musí ísť minimálne o 5 odporúčaní. Nakoniec každý kandidát, ktorý sa chce zúčastniť volieb, je povinný prehlásiť, že chce zastupovať danú menšinu a ovláda jazyk, kultúru a tradície tej menšiny, ktorú chce zastupovať. Kandidát nemusí mať registrovanú adresu tam, kde vystupuje ako kandidát do národnostného zastupiteľského zboru. Hoci všetkých národnostných poslancov v súčasnosti volia priamo, priama voľba neexistuje v prípade predsedov národnostných samospráv. Tých si totižto zo svojich členov vždy zvolia už zvolené samosprávy.³⁰

Zloženie národnostných samospráv má prirodzene svoj význam a nielen preto, lebo celoštátna národnostná samospráva má právo postaviť kandidátnu listinu do parlamentných volieb. Podstatné je to, že peniaze na miestnu národnostnú kultúru a podujatia

³⁰ O nových volebných predpisoch pozri podrobnejšie http://nvi.hu/hu/nemz2014/917/917_0.html [stiahnuté: 27. 10. 2014].

dostáva miestna samospráva. Národnostné samosprávy majú dôležitú úlohu aj pri prevádzkovaní vzdelávacích, kultúrnych a niekedy aj vecko-výskumných inštitúcií. Slováci v Maďarsku si dokonca vytvorili vlastný výskumný ústav so sídlom v Békešskej Čabe.³¹ Národnostná samospráva má právo zakladať národnostné vzdelávacie ustanovizne a preberať do svojej správy ustanovizne už existujúce. Určite nie je náhodné, že národnostný zákon venuje celé kapitoly samostatnej správe národnostného školstva a kultúry. Národnosti majú právo vytvárať si vlastnú symboliku, vyznamenania a sviatky.³² Zakázané nie ani používanie symboliky materského národa.

Národnostný zákon, podobne ako aj samotný text Základného zákona nevyklúča kolektívne práva menšín. Dokonca zákon vyslovene rozdeľuje kolektívne a individuálne práva do dvoch kapitol. Primerane potrebám klasických národnostných spoločenstiev v Maďarsku sa sústreďuje predovšetkým na národnostné školstvo, na podporu kultúry, na pestovanie tradícií, ako aj na používanie jazyka v úradoch i médiách. V myslení naďalej prevažuje názor, že „*národ žije vo svojom jazyku*“. Spod tohto pravidla predstavujú výnimku len Rómovia a Arméni.

Maďarská národnostná legislatíva vychádza predovšetkým z toho, že takéto postavenie majú mať v krajine autochtómne a nie migračné menšiny. Preto národnosti definuje ako také spoločenstvá, ktorí žijú na území Maďarska (resp. Uhorska) už viac ako 100 rokov, sú v početnej menšine, od väčšiny sa líšia svojim jazykom, kultúrou a tradíciami, ďalej prejavujú takú kolektívnu vôľu, ktorá sa snaží o zachovanie a ochranu historicky sa vyvinutých národnostných spoločenstiev. Občianstvo už nie je podmienkou, ale z dôvodu zákonom vyžadovanej autochtómnosti je predsa len väčšina príslušníkov danej menšiny maďarskými občanmi.

Národnostný zákon priamo nereaguje na problémy migrantov, ktorí sa postupne predsa len objavujú v mestách a obciach krajiny, hoci o takej markantnej menšine, akou sú Vietnamci v Českej republike v Maďarsku nemožno hovoriť. Podobná je situácia aj ohľadom Rusov a Ukrajincov. Pritom však v krajine postupne v dôsledku migračných javov dochádza aj k takému fenoménu, akým je vznik slovenskej komunity v Rajke neďaleko od Bratislavy. Sem sa nesťahujú dolnozemskí Slováci z juhu krajiny, ale Bratislavčania, ktorých z hlavného mesta Slovenska takpovediac vyhnali vysoké ceny nehnuteľností.

Z druhej strany určitá otvorenosť a liberálnosť maďarskej menšinovej legislatívy voči občanom iných krajín dáva nádej do budúcnosti, že aj časť migrantov sa bude vedieť zintegrovať do národnostného života. Liberálnu tendenciu predstavuje napríklad fakt, že parlament v roku 2011 zrušil na ústavnej úrovni dovtedy existujúce obmedzenie, podľa ktorého starostom a predsedom župného zhromaždenia v krajine mohli byť len maďarskí občania. To už teraz neplatí. Dôsledky tohto kroku sa však prejavujú až v budúcnosti.

Autor:

Prof. Dr. Ivan Halász, Ph.D.,

Ústav právnych vied Spoločenskovedného výskumného centra MAV –

Národná univerzita pre verejnú službu, Budapešť

³¹ Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku; <http://vusm.slovaci.hu>. Inštitút vznikol v roku 1990 a od roku 2001 je ústavom Celostátnej slovenskej samosprávy.

³² O tomto pozri HALÁSZ, I. – SCHWEITZER, G.: *Szimbolika és közjog*. Pozsony, 2010, s. 150–168.

Príloha 1. Údaje o počte národností v Maďarsku v rokoch 1990 až 2011³³

Počet príslušníkov menšiny				Počet osôb s národnostným materinským jazykom			
Národnosť	1990	2001	2011	Jazyk	1990	2001	2011
bulharská		1358	3556	bulharský	1370	1299	2899
cigánska/ rómska	142 683	189 984	308 957	cigánsky/ rómsky	48 072	48 438	54 339
grécka		2509	3916	grécky	1640	1921	1872
chorvátska	13 570	15 597	23 561	chorvátsky	17 577	14 326	13 716
poľská		2962	5730	poľský	3788	2580	3049
nemecká	30 824	62 105	131 951	nemecký	37 511	33 774	38 248
arménska		620	3293	arménsky	37	294	444
rumunská	10 740	7995	26 345	rumunský	8730	8482	13 886
rusínska		1098	3323	rusínsky		1113	999
srbská	2905	3816	7210	srbský	2953	3388	3708
slovenská	10 459	17 693	29 647	slovenský	12 745	11 817	9888
slovinská	1930	3025	2385	slovinský	2627	3180	1723
ukrajinská		5070	5633	ukrajinský	674	4885	3384

Príloha 2. Počet národnostných voličov, ktorí sa zaregistrovali pre voľby v roku 2014 a potom aj prišli hlasovať (údaje sa vzťahujú na voľbu celoštátnych samospráv)³⁴

Národnosť	Registrovaní voliči (počet osôb)	Voliči, ktorí prišli k urnám (počet osôb)
bulharská	1355	837
grécka	1744	1304
chorvátska	10 637	7563
poľská	2246	1596
nemecká	40 906	28 523
arménska	2399	1477
rómska	157 902	96 985
rumunská	5088	3515
rusínska	3107	2348
srbská	1689	1133
slovenská	12 211	8771
slovinská	692	468
ukrajinská	1012	429

³³ Túto tabuľku pomohla zostaviť Agnes Balázs, študentka magisterského štúdia Národnej univerzity pre verejnú službu v Budapešti. Opierala sa o údaje Centrálného štatistického úradu, pozri http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_nemzetiseg [stiahnutie: 19. 10. 2014].

³⁴ Forrás: a Nemzeti Választási Iroda adatai; http://www.valasztas.hu/hu/nemz2014/987/987_0_index.html (Letöltés dátuma: 2014. október 20.).